

PREKO VRBASA I UNE DO BANIJE

Sljedećeg dana, 9. avgusta, poslije 'smotre održana je u brigadi još jedna partijska konferencija o političkoj situaciji i s analizom grešaka u proteklih sedam mjeseci. Tom prilikom cjelokupno članstvo upoznato je sa vojno-političkom situacijom u zemlji i svijetu. Posebno je radosno primljeno obavještenje da se na Baniji vode uspješne borbe i da su formirane dvije nove partizanske brigade. O greškama kroz proteklih sedam mjeseci raspravljalo se opširno i detaljno, s tim što je svaki diskutant podvlačio kako treba raditi ubuduće. Bio je to, u pravom smislu riječi, dogovor komunista.

U toku 10. avgusta održano je drugarsko veće sa pripadnicima 1. dalmatinske brigade. Za rastanak sa Dalmatincima uvježbavane su razne narodne pjesme, što je posebno aktiviralo kulturno-prosvjetne odbore u jedinicama. Na rastanku bilo je mnogo pozdravljanja.

I narednog dana brigade su nastavile sa pripremama za pokret kroz centralnu Bosnu i Bosansku krajinu. Štab 7. banijske divizije izdao je 10. avgusta zapovjest za dalji pokret preko rijeke Vrbasa i ceste Travnik—Jajce i Jajce—Donji Vakuf.²⁷²

Najzad su, 11. avgusta u 3 časa jedinice krenule opštim pravcem: Petrovo Polje—Beniči—Novakovići—s. Meline—s. Meliči—Javor—Neznanovica (k. 1262)—Palež. Tokom noći 11/12. avgusta 7. banijska divizija sa 1. dalmatinskom brigadom prešla je navedene komunikacije i rijeku Vrbas. Nakon toga 1. dalmatinska brigada se odvojila i, preko Glamoča, krenula za Dalmaciju, a 7. banijska divizija

272 Arhiv VII, kut. 812, reg. br. 4/1.

je isao isvojd m brigadama produžila za Bosansku krajinu i ka rijeci Uni.

Odlukom Vrhovnog štaba i druga Tita od 1. maja 1943. godine luvedeni su prvi oficirski činovi. Tokom ovog marša u šumama Gole planine, u brigadu je stigao i prvi Ukaz Vrhovnog komandanta druga Tita, o unapređenju u prve oficirske činove. Tim Ukazom u 7. banijskoj diviziji i njenim brigadama unapređeni su: **IU** čin potpukovnika Pavle Jakšić; u čin majora: Vladimir Bakarić, Nikola Bjelac, Vojko Hošteter, Nikola Kajić Kole, Stanko Bjelajac, Josip Kuštrin i Milan Pavlović Mićun. U činove kapetana unaprijeđeni su: Rade Grmuša Rara, Janko Zebić, Jovo Cakala, Branko Babić, Dragan Šolić i Rade Milojević, a u čin zastavnika (tada čin oficira) Pero Kalamja i Dušan Kentrić.

Sad je nastao problem kako nabaviti zlatnu srmu za oznake činova na rukavima i kako izraditi žuto-zlatne petokrake zvjezdice. Brzo je riješen* uz pomoć popovskih odeždi i epitrahilja, nađenih u crkvicama na koje se nailazilo. Vrijedne ruke drugarica, banijskih boraca u brigadi, (izradile su prve oznake činova svojim komandantima i komandirima.

Nakon prelaska rijeke Vrbasa i ceste Jajce—Donji Vakuf, dat je u rejonu s. Ljuša jednodnevni odmor.

Počela je da pada ljetna kiša. Patrole upućene u s. Draganovci izvijestile su da se brojna neprijateljska kolona kreće uz rijeku Vrbas od Banja Luke ka Jajcu. Vjerovatno je neprijatelj htio da spriječi prijelaz naših snaga u Bosansku krajinu i da pojača svoje garnizone u dolini Vrbasa.

Ujutro, 13. avgusta prestala je da pada topla ljetna kiša. Jedinice su pripremljene za pokret dalje. Ide se prema Baniji, pa se sve brzo i veselije radi. Tu su se Banijci konačno oprostili sa drugovima iz 1. dalmatinske brigade, pa je 7. banijska divizija nastavila preko s. Babin Dola i Vujana, odakle je sišla u dolinu potoka Janj. Tuda vodi i cesta za s. Mujdžići i s. Šipovo.

U s. Dučići dat je odmor do pred zoru 14. avgusta. Na toj prostoriji je operisala 10. krajiška divizija, te nije bilo opasnosti od direktnog napada neprijatelja, sem naleta njegovih aviona. Sutradan ujutro 15. avgusta oko 5 časova

upućene su prethodnice, a oko 8 časova krenula je i glav-
nina. U komandi mjesta u s. Mujdžići sve živo se dalo na
posao da nahrani banijske borce o čijim borbama i teško-
ćama kroz četvrtu i petu ofanziviu su već dosta znali.

Nakon obilnog ručka, pokret je nastavljen. Napuštena
je dolina potoka Janj, pritoke rijeke Plive i glavčina je
produžila, u divizijskoj koloni, pravcem: Mujdžići—Alići—
—Draganić—Draganić Podovi. Od Draganić Podova kolona
je skrenula u pravcu s. Sokolca do s. Govza, poznatog čet-
ničkog uporišta — baze četnika iz okoline Mrkonjić Grada.
Četnici su samo prije nekoliko dana mučki napali ovdašnje
partizane i ubili, pored ostalih, komandanta i komešara
jednog bataljona. Zbog toga su pojačana osiguranja. Čet-
nici iz okoline s. Draganić Podova pripucali su i na kolonu
7. banijske divizije, ali su odmah pobjegli. Uveče 7. banij-
ska brigada se smjestila u zaselak Brdo, a injen 2. bataljon
u zaselak Govze—Spirići. Zbog četničkih zlodjela izvršena
je rekvizicija hrane i stoke za popunu brigadnih i bataljon-
skih komora. Patrola iz 10. krajiške divizije, koja je upuće-
na za vezu sa 7. banijskom divizijom, upala je u četničku
zasjedu i u borbi izgubila tri borca. Zbog toga je i rekvi-
zicija životnih namirnica proširena, a jedinice 7. banijske
divizije — i tokom 15. avgusta — ostale su na odmoru u
rejonu s. Govze.

Slijedećeg dana, 16. avgusta, banijske jedinice — i sa
njima 7. banijska brigada — nastavile su pokret na zapad.
Radi tajnosti pravca pokreta krenulo se u 2 časa noću. Po-
novno su isturene prethodnice, pobočnica i zaštitnica. U po-
bočnici su 1. i 2. bataljon, dok je 3. bataljon i štab brigade
u glavčini kolone divizije. Bataljoni iz pobočnica uključili
su se kasnije u kolonu brigade, i to: 1. bataljon u s. Medna,
a 2. u s. Donja Slatina. Brigada je produžila u pravcu brda
Carevca i dalje, na rijeku Sanu, a zatim, preko G. i D. Rib-
nika, u pravcu Ključa. Ujutro 17. avgusta 7. banijska briga-
da je prošla kroz tada slobodni gradić Ključ i nastavila za
s. G. Sanicu.

Pokret ka Baniji ulivao je borcima i rukovodiocima
posebnu snagu i elan. Svi su žurili naprijed.

Kraći odmor dat je na raskrsnici puteva u s. Velagići. U sam sumrak brigada je stigla u s. G. Samcu, gdje su se borci osjetili kao da su već ina svojoj rođenoj Baniji. Slijedećeg jutra, 18. avgusta, 7. banijska brigada je nastavila za s. Rujišku. Tokom marša, borce su dočekale mase naroda i odbornici u poznatom podgrmečkom partizanskom selu Jasenici. Poslije kraćeg zadržavanja radi primanja svakovrskih darova, marš je produžen za s. Lušci Palanku, gdje je organizovan posebno svečani doček. Skoro da se ponovila slika iz 1942. godine, -kada je narod ovog kraja dočekivao proleterse brigade i Vrhovni štab NOVJ.

Doček banijskih boraca u Lušci Palanci pod Grmečom prevazišao je sva dotadašnja dočekivanja svojih oslobođilaca. Predsjednik narodnooslobodilačkog odbora za Podgrmeč, sa ostalim rukovodiocima iz organa narodne vlasti, s predstavnicima krajiških partizanskih jedinica, poželjeli su banijskim borcima dobrodošlicu.

Rukovodioci iz 7. banijske divizije i brigada govorili su okupljenoj masi naroda o herojskom — borbenom putu 7. banijske divizije, njenih brigada, kao i svih drugih brigada i divizija Operativne grupe pod komandom Vrhovnog štaba NOVJ i, lično, druga Tita. Govorili su o borbama i teškoćama kroz četvrtu i petu neprijateljsku ofanzivu.

Među poklonima naroda bilo je obilje hrane. Donio je velike količine pita, sira, mlijeka i kruha. Uz to tu su darovali peškire, čarape, džempere i ostalo. Intendanti su se jadali šta će sa tolikom hranom.

Nakon mitinga, igre dugo u noć i odmora, 7. brigada je, preko s. Majkić Japre, produžila za s. Hašane, gdje je takođe organizovan manji miting. Odatle je 1. bataljon upućen u izviđanje u pravcu rijeke Une. Tokom 22. i 23. avgusta, 1. bataljon se, pod neposrednim rukovodstvom komesara brigade Uroša Krunića, nalazio u s. Duboviku prema Bosanskoj Krupi, a 24. avgusta stiže i čitava 7. brigada u rejon s. Rujiške, s. Stupari, s. Dubovik. U taj rejon stigao je, 26. avgusta, i prvi kurir sa Banije, od koga su borci i rukovodioci neposredno saznali šta se tamo dešava. Nakon toga otpočele su i neposredne pripreme za prelazak čitave 7. banijske divizije preko rijeke Une na Baniju.

Prema planu trebalo je prethodno izvršiti djelomičnu popunu brigada 7. banijske divizije i obezbijediti potpuniji odmor jedinica oi Bosanskoj krajini, pa tek onda prijeći preko Une na Baniju. Prema planu, predviđeno je da se za popunu divizije upute: Unska operativna grupa (UOG), oko 200 naoružanih boraca, prvenstveno onih koji su ranije bili iu brigadama i diviziji, Banijski NOP odred sa oko 300 boraca, a i komanda vojnog područja Banije — do 100 naoružanih boraca.²⁷³ Osim toga, do 27. avgusta štab UOG sa Banije dostavio je 7. banijskoj diviziji: 6 mitraljeza sa 4.800 metaka, 2 puškomitraljeza sa 600 metaka i 100 pušaka sa 4.000 metaka.²⁷⁴ Nakon ove popune — po sjećanju jednog od dežurnih u 7. banijskoj diviziji, Nikole Joika, — 7. banijska divizija je brojno porasla na 911 boraca i rukovodilaca.

Osim ove popune u ljudstvu ii oružju, u rejonu Rujiške i Podgrmeča otpočele su i ostale pripreme za prelazak rijeke Une. U tom cilju, održana je, 21. avgusta brigadna konferencija na kojoj je dogovoreno kako borci, starješine i štabovi treba da se drže prema narodu Banije, pogotovo prema novoformiranim banijskim jedinicama.²⁷⁵

U tim pripremanama trebalo je, prije svega, jedinice organizaciono-vojnički srediti. Stare i prekaljene borce i starješine, a naročito one koji su primili niže dužnosti, trebalo je pripremiti za pravilno držanje prema narodu i novim borcima koji dođu iza popunu. Zatim, trebalo je ubijediti borce, kao i starješine, da svi neće moći odjednom otići svojim kućama da posjete porodice i da se malo odmore, što je, inače, svako od njih najviše i žarko želio i očekivao čim se prijede Una. Kako se očekivao i doček okupljenog naroda u pojedinim selima Banije, trebalo se pripremiti za prigodne programe i za politički pravilno objašnjavanje borbenog puta i gubitaka banijskih jedinica u borbi za slobodu.

273 Arhiv VII, kut. 421C, reg. br. 9/8. Pismo komesara 4. korpusa štabu 7. banijske divizije.

274 Arhiv VII, kut. 1616, reg. br. 9/3.

275 Slavko Borojević, Dnevnik, str. 126.

Potreba da se 7. banijska divizija u cjelini i što prije prebaci preko rijeke Une na Baniju, bila je vrlo velika, i to više iz političkih nego iz vojnih razloga. Narod je sa nestrpljenjem očekivao da u svojoj sredini vidi preživjele borbe i rukovodioce, koji su ga predstavljali u najtežim borbama i velikim bitkama od Siska do Sandžaka i nazad, do Banije. Osim toga, trebalo je što prije razbiti jaku neprijateljsku propagandu, raširenu u vrijeme odsutnosti divizije, da je čitava 7. banijska divizija uništena, a da su njezini ostaci prešli u četnike i, kao takvi, dolaze na Baniju. Takođe, trebalo je nešto jače napasti neprijatelja u granicama oko Banije i, na taj način, pojačati sigurnost naroda od neprijateljskih napada, pljačke i paljenja sela.

Neprijatelj iz doline rijeke Une je nastojao da spriječi prebacivanje 7. banijske divizije na Baniju, ili, ako se i prebaci, da joj ubrzo zada novi težak udarac. U tom cilju vršio je užurbano pojačavanje i utvrđivanje svojih garnizona, a učestalo je i prelijetanje njegovih aviona preko Podgrmeča. Tako je 29. avgusta 3. bataljon plotunskom paljbom otjerao jedan avion iz rejona svog baziranja.

Iz podataka o mjerama neprijatelja u štabu 7. banijske divizije došlo je do zaključka da mu je namjera da, posjedanjem doline Une, odvoji hrvatske snage od bosanskih, da ih, obuhvatom s juga i istoka, nabaci na manevarski teren Korduna i Banije, a onda ih zatvori sa zapada i sjevera i, posjedanjem Kupe i Save, uništava na prostoriji Bihać—Karlovac—Petrinja—Bosanski Novi.²⁷⁶

Ova pretpostavka štaba 7. banijske divizije od 3. septembra 1943. godine nije potvrđena, ali je divizija, zbog drugih događaja, bila prisiljena da 31. avgusta, odnosno 1. septembra, otpočne prijelaz rijeke Une i da se nađe na Baniji. Na to su je prisilili događaji u 2. bataljonu Banijskog odreda, kojeg su neki četnički elementi uspjeli razo-

276 Arhiv VII, kut. 812, reg. br. 3/7. Pismo štaba 7. banijske divizije od 3. septembra 1943. g.

ružati (posle čega se rasuo), a id je, ipak, većina boraca i rukovodilaca otišla nazad u partizanske jedinice Banije.²⁷⁷

Ujutro 1. septembra, nakon što je primljena vijest o događajima u 2. bataljonu Banijskog NOP odreda, rijeku Unu je kao prethodnica prešao 3. bataljon sa dijelom 1. bataljona 7. banijske brigade. Jačina prethodnice bila je oko 70 boraca i rukovodilaca, sa komesarom brigade Urošem Krunićem, zatim zamjenikom komesara Ljubomirom Kljaićem i zamjenikom komandanta 3. bataljona Nikolom Jokom. Ostatak 1. i 2. bataljona d štab brigade prešao je Unu 3. septembra, da bi čitava brigada iz sela Ljubine krenula u Bešlinac kod Rujevca.

Tokom prikupljanja u s. Ljubini naišao je i 1. bataljon 1. banijske brigade Unske operativne grupe, koji je vršio potjeru za organizatorima i izvršiocima puča. Komanda bataljona upoznala je štab 7. brigade da ise bataljon vratio u sastav Banijskog odreda, a da se samo nekolicina glavnih krivaca još skriva u šumama Trgovske gore. Poslije izlaska iz Ljubine na glavnu cestu Dvor na Uni—Žirovac—Glina,

277 Neprijatelj je stalno, a naročito poslije njegovog neuspjeha u toku četvrte ofanzive da uništi glavninu partizanskih snaga i Vrhovni štab NOV i POJ, nastojao da unese razdor u naše redove na Baniji. U tome se naročito angažovala Ustaška nadzorna služba (UNS) i njemački Gestapo, razvijajući svoju agenturu pod nazivom »četnici«, a pod neposrednim rukovodstvom njemačkog majora Karla Gruša, kožarskog stručnjaka u Sunji. U tom cilju neprijatelj osniva četničku brigadu u Sunji, i tzv. »Gvozdeni puk« u Dvoru na Uni, kojim je komandovao bivši kapetan Marko Grljenica, iz Grljenice kraj Vrpolja.

Osim četnika, UNS i GESTAPO vrbuju i pojedine malodušnike, a mnoge dovode iz Beograda i Srbije, među kojima i Milana Bašića i Đorđa Beronju. Preko njih uspijevaju da vrbuju neke ljude na području bivše općine Dvor na Uni, a preko ovih i neke pripadnike u 2. bataljonu Banijskog odreda, kao što je v. d. komesara 2. čete Vaso Podunavac. Ovaj, sa grupom istomišljenika, vrši noću 31. VIII na 1. septembar 1943. puč u 2. bataljonu, razoružava bataljon i Komandu mjesta Dvor na Uni i, sa istomišljenicima, sklanja se u okolne šume, dok ga, osim deset istomišljenika, svi pripadnici 2. bataljona prve noći nisu napustili i ponovno se javili u partizanske redove.

Puč u 2. bataljonu Banijskog NOP odreda nalagao je da štab Unske operativne grupe na sektor kotara Dvora na Uni uputi dio svojih snaga (1. brigadu UOG), a to isto je učinio i štab 7. banijske divizije, uputivši tokom noći 1/2. septembra preko rijeke Une svoju 7. banijsku brigadu.

kod sela Gage, brigada je u koloni po jedan stigla u Bešlinac, gdje je pripremljen i održan opšti politički zbor.

Tu, u Bešlincu, u brigadu je ušlo oko 250 boraca i rukovodilaca, uglavnom iz bivšeg 2. bataljona »Miloš Čavica« Banijskog odreda i onih koje je Komanda mjesta Dvora na Uni prethodno mobilisala za popunu 7. banijske divizije.

Ujutro 8. septembra iz Podgrmeča je rijeku Unu prešla i 8. banijska brigada sa štabom 7. banijske divizije. Time je bio završen jedan od istorijskih puteva banijskih partizanskih brigada i 7. banijske divizije.

O prvim susretima sa narodom Banije Jovo Borojević je, u knjizi »Gaćešina brigada«,²⁷⁸ između ostalog napisao:

»Susret je bio potresam. Majke Banijske ponijele su se herojski. Pretraživale bi pogledom kolonu i, kada bi se uvjerile da u njoj nema njihove djece, govore su: 'Vidim da ga nema, recite samo gdje je ostao i kako ...' Sa suzama u krajičku oka, ali bez jauka, primale su tužne vijesti«.

278 Jovo Borojević, »Gaćešina brigada«, »Narodna armija«, Beograd, 1974, str. 123.